

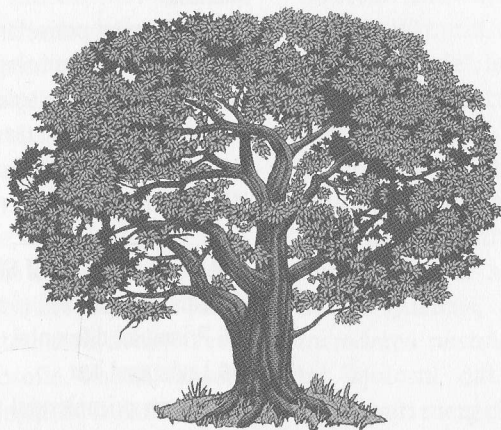
50

DE IDEI

PE CARE TREBUIE SĂ LE CUNOȘTI

FILOSOFIE

Ben Dupré

BUCUREȘTI, 2017

Introducere 7 u oameni și cărți

PROBLEME ALE CUNOAȘTERII

- 01 Creierul din borcan 4
- 02 Peștera lui Platon 8
- 03 Vălul percepției 12
- 04 *Cogito ergo sum* 16
- 05 Rațiune și experiență 20
- 06 Teoria tripartită a cunoașterii 24

PROBLEME ALE MINȚII

- 07 Problema minte-corp 28
- 08 Cum este să fii liliac? 32
- 09 Testul Turing 36
- 10 Vasul lui Tezeu 40
- 11 Celelalte minți 44

ETICĂ

- 12 Ghilotina lui Hume 48
- 13 Carne de om... 52
- 14 Teoria poruncii divine 56
- 15 Teoria baul-ura! 60
- 16 Scopuri și mijloace 64
- 17 Mașina experiențială 68
- 18 Imperativul categoric 72
- 19 Regula de aur 76
- 20 Acțiuni și omisiuni 80
- 21 Drumuri alunecoase 84
- 22 Dincolo de datorie 88
- 23 E rău să n-ai noroc? 92
- 24 Etica virtuții 96

DREPTURILE ANIMALELOR

- 25 Simt animalele durere? 100
- 26 Au animalele drepturi? 104

LOGICĂ ȘI ÎNȚELES

- 27 Forme de argumentare 108
- 28 Paradoxul bărbierului 112
- 29 Eroarea pariorului 116
- 30 Paradoxul sorțiilor 120
- 31 Regele Franței este chel 124
- 32 Gândacul din cutie 128

ȘTIINȚĂ

- 33 Știință și pseudoștiință 132
- 34 Schimbări de paradigmă 136
- 35 Briciul lui Occam 140

ESTETICĂ

- 36 Ce este arta? 144
- 37 Eroarea intenționalității 148

RELIGIE

- 38 Argumentul proiectării 152
- 39 Argumentul cosmologic 156
- 40 Argumentul ontologic 160
- 41 Problema răului 164
- 42 Apărarea centrată pe liberul-arbitru 168
- 43 Credință și rațiune 172

POLITICĂ, JUSTIȚIE ȘI SOCIETATE

- 44 Libertate pozitivă și negativă 176
- 45 Principiul diferenței 180
- 46 Leviatanul 184
- 47 Dilema prizonierului 188
- 48 Teorii ale pedepsei 192
- 49 Pământul ca barcă de salvare 196
- 50 Războiul just 200

Glosar 204

Indice 206

Creierul din borcan

Imaginați-vă că o ființă umană a fost supusă unei operații de către un savant malefic. Să zicem că i-a fost extirpat creierul și pus într-un borcan cu substanțe hrăitoare, să se mențină viu. Capetele nervilor au fost conectate la un supercomputer care îi poate produce iluzia că totul este în ordine. Pentru acest creier, există oameni, obiecte, cerul etc., dar ceea ce persoana respectivă experimentează cu adevărat este rezultatul impulsurilor nervoase care circulă de la computer, prin terminațiile nervoase.

Pare un scenariu de coșmar, demn de literatura științifico-fantastică, nu-i așa? Probabil, dar exact asta ai spune și dacă ai fi un simplu creier într-un borcan. Oriunde s-ar afla creierul, într-un borcan sau într-un craniu, toate experiențele tale ar fi identice cu cele pe care le ai trăind într-un corp adevărat, în mijlocul lumii reale. Lumea din jur – scaunul tău, cartea din mâinile tale, mâinile în sine – este, toată, parte a unei iluzii, a gândurilor și a senzațiilor create în corpul tău de computerul superputernic al unui savant.

Cel mai probabil, nu credeți despre voi că sunteți un creier plutitor într-un borcan. Cei mai mulți filosofi probabil că nu cred că le plutește creierul într-un borcan. Dar scopul nu e să credeți asta, ci să admiteți că nu sunteți siguri că nu se întâmplă. Problema este că, dacă, realmente, s-ar întâmpla să fiți un simplu creier într-un borcan (posibilitate pe care n-o puteți totuși elimina), toate lucrurile pe care credeți că le știți despre lume ar fi false. Și, în acest caz, nu putem ști, de fapt, nimic despre lume. Simpla posibilitate a acestei variante subminează pretențiile de cunoaștere a lumii exterioare. Așadar, există vreo ieșire din această dilemă?

CRONOLOGIE

cca 375 î.Hr.

Peștera lui Platon

1637 d.Hr.

Problema minte-corp

1644

Cogito ergo sum

1655

Vasul lui Tezeu

Originile borcanului Versiunea

clasică modernă a acestei povești a fost propusă de Hilary Putnam, un filosof american, în cartea sa din 1981, *Reason, Truth and History*, dar originea ideii poate fi plasată mult în trecut. Versiunea lui Putnam este, practic, varianta modificată a îngrozitoarei ipoteze a geniului rău (*malin génie*), propusă de René Descartes în lucrarea sa din 1641, *Meditații metafizice*.

Scopul lui Descartes a fost acela de a reface edificiul cunoașterii umane, așezând-o pe temelii de nezdrun-cinat, motiv pentru care a ales metoda îndoielii – și-a abandonat, așadar, toate convingerile susceptibile de cea mai mică îndoială cu putință. După ce subliniază că nu ne putem baza pe simțurile noastre și scoate în evidență confuzia creată de vise, Descartes își duce la limită îndoiala:

Voi presupune, așadar, că nu există deloc un Dumnezeu adevărat, care ar fi izvorul absolut al adevărului, ci doar un oarecare geniu rău, pe cât de puternic, pe atât de viclan și de înșelător, care și-a întrebuițat, ca să mă înșele, toată iscusința pe care o are. Voi crede că cerul, aerul, pământul, culorile, formele, sunetele și toate lucrurile exterioare pe care le vedem nu sunt decât iluzii și înșelătorii, de care se folosește el pentru a abuza de credulitatea mea.

Înconjurându-se de ruinele convingerilor sale anterioare, Descartes găsește un singur punct de certitudine – *cogito* –, pe a cărui bază, aparent sigură, încearcă a reconstrui cunoașterea (vezi p. 16).

În cultura populară

Ideea ca aceasta s-a dovedit atât de provocatoare și de sugestive, încât au generat numeroase versiuni populare. Una dintre ele a fost cea din filmul *Matrix*, din 1999, în care un hacker pe nume Neo (jucat de Keanu Reeves) descoperă că realitatea în care trăiește nu este decât o simulare pe computer creată de o superinteligentă artificială și că el, împreună cu ceilalți oameni, au trupurile ținute în niște cilindri cu apă, fiind conectați la un supercomputer gigantic. Filmul prezintă o dezvoltare dramatică a scenariului creierului din borcan, preluând toate elementele acestuia. Succesul și impactul filmului sunt o dovadă a forței de atracție pe care o au argumentele sceptice duse la extrem.

1690

Vălul percepției

1974

Mașina experiențială

1981

Creierul din borcan

Din nefericire pentru Descartes și Putnam, deși amândoi o fac pe avocatul diavolului – adoptând poziții sceptice pentru a depăși scepticismul –, cei mai mulți filosofi au admirat mai degrabă modul ingenios în care cei doi au pus capcanele sceptice decât soluțiile pe care le-au propus pentru a ieși din ele. Făcând apel la propria teorie a semnificației, Putnam încearcă să arate că scenariul creierului în borcan este incoerent, reușind, însă, să demonstreze doar că un creier aflat într-un borcan nu ar spune despre el că e într-un borcan. Astfel, a demonstrat că starea de a fi un creier închis în acest mod este invizibilă și nedetectabilă din interior, dar nu este clar dacă această victorie semantică (dacă poate fi vorba de așa ceva) merge până într-acolo, încât să coreleze această problemă cu cunoașterea.

Scepticism Termenul „sceptic“ este aplicat în special oamenilor înclinați să pună sub semnul întrebării opiniile larg acceptate sau care, în mod obișnuit, au puțină încredere în indivizi și în idei, în general. În acest sens, scepticismul, putem spune, este o cale sănătoasă și aerisită de a testa și de a pune la încercare idei susținute pe scară largă. Mentalitatea scepticului este, de obicei, un bun paznic împotriva erorilor, dar acesta poate cădea și într-o

Argumentul simulării

Oamenii obișnuți, în general, caută să respingă argumentele de coșmar ale scepticilor. Dar să nu ne pripim. Un argument ingenios a fost dezvoltat recent de filosoful Nick Bostrom, care susține că este aproape sigur că trăim într-o simulare computerizată. Închipuiți-vă!

În viitor, este probabil să ajungem la un nivel de dezvoltare a tehnologiei care să ne permită să creem simulări computerizate foarte sofisticate ale minților umane și ale unor lumi pe care acestea să le locuiască. Nu va fi nevoie de foarte multe resurse pentru a întreține o lume simulată – un simplu laptop futurist va putea găzdui mii sau milioane de minți simulate –, astfel că, cel mai probabil, numărul minților digitale va

fi mult mai mare decât cel al minților biologice. Experiențele minților biologice și ale celor digitale vor fi, practic, imposibil de distins și, desigur, nici unele, nici altele nu vor crede despre ele că sunt simulate, dar cele din a doua categorie (care vor forma, în fond, majoritatea minților existente) se vor înșela. Acest argument ipotetic îl formulăm, în general, cu privire la viitor, dar cine poate garanta că acest viitor nu s-a întâmplat deja, că nu am atins nivelul respectiv și că nu există deja minți simulate? Desigur, noi nu credem că ne aflăm într-o astfel de simulare, dar asta s-ar putea să țină doar de calitatea programării. Iar, dacă urmăm logica lui Bostrom, este foarte probabil să ne înșelăm susținând această posibilitate.

îndoială continuă, cu privire la orice, indiferent de dovezi. Dar, dincolo de utilizarea lui bună sau rea, scepticismul este diferit de modul în care este înțeles în filosofie.

Scepticul filosofic nu pretinde că nu știm nimic – asta și pentru că astfel s-ar contrazice (unul dintre lucrurile pe care nu le poate ști este acela că nu știe nimic). Mai degrabă, poziția acestui tip de sceptic este aceea că nu putem emite pretenții de cunoaștere. Susținem că știm foarte multe lucruri, dar cum e posibil să susținem asta? Ce temeieri avem pentru a ne justifica pretențiile de cunoaștere? Așa-zisa noastră cunoaștere asupra lumii se bazează pe senzațiile pe care le înregistrăm prin simțuri, de obicei, mediate de rațiune. Dar, oare, nu sunt percepțiile supuse erorii? Putem fi vreodată siguri că nu halucinăm, că nu visăm sau că memoria nu ne joacă feste? Dacă experiența visului nu poate fi distinsă de starea de veghe, nu putem fi niciodată siguri că, realmente, un lucru la care ne gândim este exact așa cum pare – că putem lua adevărul drept adevăr. Asemenea îngrijorări, duse la extrem, creează demoni vicleni și ideea creierului în borcan...

Epistemologia este domeniul filosofiei care se preocupă de cunoaștere: caută să afle ce știm și cum știm, identificând condițiile care trebuie întrunite pentru ca un lucru să se poată numi cunoaștere. Înțeleasă astfel, epistemologia este un răspuns dat scepticismului, iar istoria ei este o sumă de încercări de a-l învinge. Mulți simt că filosofii de mai târziu n-au avut un succes mai mare decât Descartes, referitor la învingerea scepticismului. Îngrijorarea că, până la urmă, s-ar putea să nu existe nici o salvare clară pentru creierul din borcan continuă să umbrească profund filosofia.

” COMPUTERUL ESTE ATÂT DE INTELIGENT, ÎNCÂT EFECTIV ÎI CREEAZĂ VICTIMEI IMPRESIA CĂ STĂ ȘI CITEȘTE CU ADEVĂRAT ACEȘTE RÂNDURI PRIVIND AMUZANTA ȘI, TOTUȘI, ABSURDA PRESUPUNERE CĂ EXISTĂ UN OM DE ȘTIINȚĂ MALEFIC CĂRE LE EXTRAGE OAMENILOR CREIERELE DIN CORP ȘI LE PUNE ÎN BÔRCANE CU SUBȘTANȚE HRĂNITOARE. “

Hilary Putnam, 1981

**Idee de bază:
oare ești un simplu creier
'în borcan?**

Peștera lui Platon

Imaginați-vă că ați fost închiși toată viața într-o peșteră întunecată. Capul vă este fixat într-o poziție anume, iar membrele vă sunt încătușate, așa că nu puteți privi decât înspre peretele din fața voastră. În spate se află un foc, iar între foc și voi este o potecă pe care cei care vă păzesc cară niște statuete și alte tipuri de obiecte. Umbrele proiectate pe peretele din peșteră de aceste lucruri sunt tot ce ați văzut până acum, voi și ceilalți prizonieri, singurele lucruri la care v-ați putut gândi și despre care ați putut discuta.

Aceasta e, probabil, cea mai cunoscută dintre imaginile și alegoriile folosite de filosoful grec Platon: mitul peșterii. Apare în cartea a șaptea a dialogurilor din *Republica*, opera monumentală în care filosoful își prezintă concepția cu privire la statul și la conducătorul ideal – regele-filosof. Platon acordă filosofilor puterea de a conduce după o analiză amănunțită asupra adevărului și a cunoașterii, context în care este folosită și alegoria peșterii.

Concepția lui Platon despre cunoaștere este complexă și prezintă mai multe niveluri, după cum se vede tot mai clar pe măsură ce continuă mitul.

Să ne imaginăm, acum, că sunteți eliberați din lanțuri și lăsați să vă mișcați liberi prin peșteră. Orbiți, la început, de lumina focului, veți ajunge, treptat, să vă însușiți corect alcătuirea peșterii și să înțelegeți care este originea umbrelor pe care le considerați, înainte, ca fiind reale. La final, vi se va da voie afară din peșteră, să vedeți lucrurile la lumina zilei, realitatea în toată splendoarea ei, iluminată de cel mai strălucitor lucru de pe cer, Soarele.

CRONOLOGIE

cca 375 î.Hr.

Peștera lui Platon

1644 d.Hr.

Cogito ergo sum

Semnificația peșterii Semnificația profundă a peșterii lui Platon a fost subiectul unor dezbateri aprinse, dar semnificația ei, în sens larg, este destul de limpede. Peștera reprezintă „tărâmul devenirii“, lumea vizibilă a experiențelor noastre zilnice, în care totul este imperfect și se modifică încontinuu. Prizonierii (care îi simbolizează pe oamenii obișnuiți) trăiesc într-o lume a părerilor și a iluziei, în timp ce fostul prizonier, liber să se preumbe prin peșteră, atinge cea mai corectă perspectivă asupra realității posibile, în contextul lumii mereu schimbătoare a percepției și a experiențelor. Prin contrast, tărâmul de dincolo de peșteră este „tărâmul ființei“, lumea inteligibilă a adevărului, populată de obiectele cunoașterii, care sunt perfecte, eterne și neschimbătoare.

” CĂCI, IATĂ, OAMENII ÎNCHIȘI ÎN PEȘTERĂ (...) NE SŪNT ASEMANĂTORI NOUĂ – AM SPUS. CĂCI CREZI CĂ ACEȘTI OAMENI AU VĂZUT, ÎNTĂI DIN EI ÎNȘIȘI, CĂT ȘI DIN ȘOȚII LOR, ALTCEVA DECĂT UMBRELE CARE CAD, ARUNCATE DE FOC, PE ZIDUL DINAINTEA LOR? “

Platon, cca 375 î.Hr.

Teoria formelor În viziunea lui Platon, ceea ce poate fi cunoscut trebuie să fie, de asemenea, perfect și neschimbător. Totuși, nimic din lumea empirică (reprezentată de viața în interiorul peșterii) nu se potrivește acestei descrieri: o persoană înaltă este scundă, pe lângă un copac. Un măr care pare roșu la amiază este întunecat la amurg; și așa mai departe. Astfel, nimic din lumea fizică nu constituie un obiect real al cunoașterii. Platon a sugerat, astfel,

Dragostea platonice

Ideea cu care Platon este cel mai des asociat astăzi – așa-zisa dragoste platonice – decurge, în mod firesc, din deosebirea netă făcută în mitul peșterii între intelect și lumea simțurilor. Afirmatia clasică despre dragoste, ca expresie a legăturii dintre suflete, și nu dintre trupuri, este formulată într-un dialog clasic, *Banchetul*.

1690

Vălul percepției

1981

Creierul din borcan